

องค์ประกอบพฤติกรรมของผู้สูงอายุจากครอบครัวแอ่งกลางในพื้นที่ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง :
ศึกษาเทศบาลตำบลเกาะแก้ว เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทย
Active Aging From A Skipped Generation Family in a Rural Area to Urbanization:
The Study Koh Kaew Subdistrict Municipality, Tha Muang Subdistrict
Municipality, Selaphum District, Roi Et Province, Thailand

ชญาใจ หมื่นไธสง¹, ภัทรพร วีระนาคินทร์²

Chanajai Muenthaisong¹, Pattaraporn Weeranakin²

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2562

Email : chanajaim@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบพฤติกรรมของผู้สูงอายุจากครอบครัวแอ่งกลางในพื้นที่ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง : ศึกษาเทศบาลตำบลเกาะแก้ว เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก สังกัด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้สูงอายุที่มาจากครอบครัวแอ่งกลาง อายุตั้งแต่ 67-73 ปี และครอบครัวแอ่งกลาง อายุระหว่าง 56-58 ปี เก็บข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน 2562 จำนวน 11 คน ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบพฤติกรรมของผู้สูงอายุจากครอบครัวแอ่งกลางในพื้นที่ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง : ศึกษาเทศบาลตำบลเกาะแก้ว เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทย มีดังนี้ 1)ด้านการมีส่วนร่วม: การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา: การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุในชุมชนการมีส่วนร่วมในการสั่งสอนบุตรหลานในด้านเพศสัมพันธ์ 2)ด้านสุขภาพ:

¹ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

¹ Faculty of Law Politics, Roi Et Rajabhat University, Thailand.

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Thailand.

*ได้รับบทความ: 23 กุมภาพันธ์ 2564; แก้ไขบทความ: 29 พฤษภาคม 2564; ตอรับการตีพิมพ์: 1 มิถุนายน 2564

สุขภาพทางจิตสุขภาพกาย 3)ด้านสภาพที่เื้อต่อพุดพลัง: การใช้โทรศัพท์มือถือ การรับฟังข่าวสารผ่านโทรทัศน์ การรับข้อมูลผ่านผู้นำชุมชน 4)ด้านการสร้างความมั่นคงในอาชีพให้กับผู้สูงวัย: เป็นเจ้าของไร่นา เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ประกอบอาชีพเสริมนอกฤดูการเกษตร และการเข้าร่วมธุรกิจชุมชน

คำสำคัญ : 1. องค์ประกอบพุดพลังของผู้สูงวัย 2. ครอบครัวแห่วงกลาง 3. การกลายเป็นเมือง

ABSTRACT

The objective of the research article were to study the active aging from a skipped generation family in a rural area to urbanization : the study Koh Kaew Subdistrict Municipality, Tha Muang Subdistrict Municipality, Selaphum District, Roi Et Province, Thailand. The researcher used qualitative research methodology. Data were collected by the use of in-depth interviews. An example used in the research was elderly people who came from skipped generation family age between 56-58 years old and aged between 67-73 years old. 11 people, data collected during January-April 2019, using content analysis.

The results showed of the active aging from a skipped generation family in a rural area to urbanization: a study of Koh Kaew Subdistrict Municipality, Tha Muang Subdistrict Municipality, Selaphum District, Roi Et Province, Thailand : are as follows: 1) Participation: The elderly participation is through traditional activities, culture and Buddhism, elderly participation is also in elderly school activities in the community 2) Health: mental health, physical health 3) Conditions that are conducive to power: Using mobile phones, Watching television news ,Receiving information through community leaders 4) Creating job security for the elderly: Own farm, Own a residence, Extra careers off-season agriculture and participation in community business.

Keywords : 1. Active Aging Index 2. Skipped Generation Family 3. Urbanization

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การเข้าสู่สังคมสูงวัยนับว่าเป็นสถานการณ์ที่แต่ละประเทศให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก สำหรับประเทศญี่ปุ่น อิตาลี เยอรมันและสวีเดน เป็นประเทศที่เข้าสู่สถานการณ์นี้เร็วกว่าหลายประเทศ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2557 : 1) ประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มสังคมสูงวัยของกลุ่ม

ประเทศอาเซียนเป็นอันดับสอง รองจากประเทศสิงคโปร์ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2558 : 3) สำหรับประชากรสูงวัยในไทย ได้มีการเพิ่มขึ้นที่รวดเร็ว จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่มีทั้งหมดในปี พ.ศ. 2537 มีผู้สูงอายุร้อยละ 6.8 พ.ศ. 2545 และพ.ศ. 2550 มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นร้อยละ 9.4 และ พ.ศ. 2554 มีผู้สูงอายุร้อยละ 12.2 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560 : 7-9) การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในไทยที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วส่วนหนึ่งมาจาก สาเหตุการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์และการลดภาวะการณตายเป็นที่ ทำให้คนไทยมีอายุยืนยาวขึ้น และเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางการแพทย์ สาธารณสุขและเทคโนโลยี (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556 : 4-6) อีกทั้ง การที่ไทยได้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นมีโภชนาการ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2557 : 1) ทั้งนี้แนวคิดด้านการพัฒนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยพื้นฐานสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม เมื่อการพัฒนาประเทศได้มุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยได้เปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ แนวทางการพัฒนาประเทศในลักษณะนี้ได้มีผลทำให้วิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไปในลักษณะของการพึ่งพิงทุนนิยมมากขึ้น และส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวอันหลีกเลี่ยงไม่ได้เดิมสถาบันครอบครัวไทยมักจะปรากฏในรูปของครอบครัวขยายที่มีสมาชิกอยู่ด้วยกัน 3 รุ่น หรือมากกว่า (วณิชชา ณรงค์ชัย, ดุษฎี อายุวัฒน์, 2554 : 1185-1186) เช่น ครัวเรือน 1 รุ่น ครัวเรือน 2 รุ่น ครัวเรือน 3 รุ่น (มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด, 2556 : 13-14) กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น ครอบครัวข้ามรุ่น (วณิชชา ณรงค์ชัย, ดุษฎี อายุวัฒน์, 2554 : 1185-1186) หรือครัวเรือนแห่วงกลาง (มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด, 2556 : 13-20) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสถาบันครอบครัวได้มีการสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสังคมอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย) เป็นสังคมที่ไม่อาจพึ่งพิงการทำเกษตรกรรมแต่เพียงอย่างเดียวได้ การดำรงชีพของคนไทยในอีสานมาจากการพึ่งพิงรายได้ของคนในครอบครัวที่ต้องออกจากพื้นที่ชนบทเพื่อไปหางานทำในเมืองใหญ่ ลักษณะเช่นนี้เรียกการย้ายถิ่น บุคคลที่ย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม พ่อ แม่ ที่เป็นวัยแรงงาน โดยปู่ ย่า ตา ยาย จะเป็นผู้เลี้ยงดูหลานเพียงลำพัง ลักษณะเช่นนี้เรียกว่าครัวเรือนแห่วงกลางหรือครัวเรือนข้ามรุ่น (UNFPA, 2015 : 97-103) ซึ่งมีประมาณ มี 1.4 ล้านครัวเรือน การเพิ่มสูงขึ้นของครัวเรือนแห่วงกลางถือเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของสังคมไทย โดยเฉพาะในภาคอีสานและภาคเหนือซึ่งมีจำนวนรวมกันถึง 1.02 ล้าน ครัวเรือน พ่อ-แม่ที่เป็นประชากรในวัยแรงงานต้องไปทำงานในพื้นที่อื่นและพบว่าข้อมูลด้านรายได้จากภาคการเกษตรในปี พ.ศ. 2529 ร้อยละ 19 ได้ตกลงมาที่ร้อยละ 13.5 ในปี พ.ศ. 2552 โดยธนาคารแห่งประเทศไทย แจ้งว่ารายได้จากภาคการเกษตรเพียงแค ร้อยละ 8.6 ในขณะที่มาจากภาคอุตสาหกรรมอยู่ที่ ร้อยละ 39 แสดงว่ารายได้หลักของประเทศมาจากภาคอุตสาหกรรมและวิถีชีวิตของคนไทยก็ได้เปลี่ยนแปลง คือ ได้พึ่งพาการเกษตรกรรมลดลง ทำให้พ่อแม่

ต้องปล่อยลูกไว้ให้ผู้สูงวัยเป็นผู้ดูแลและองค์การยูนิเซฟเปิดเผยว่า มีเด็ก 3 ล้าน คนที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ คิดเป็นร้อยละ 21 ของเด็กไทยทั้งหมด ป่วยตายายที่เลี้ยงหลานนั้น ปัจจุบันมีอายุต่ำกว่า 65 ปี และ ร้อยละ 22 ของครัวเรือนที่ผู้สูงอายุอยู่กับเด็กมีฐานะยากจน (นิพนธ์ พัวพงศกร, 2556 : ออนไลน์; Piotrowski, M., 2009 : 163)

อย่างไรก็ดี จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ตั้งอยู่ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือกลับมีดัชนีพหุพลังผู้สูงอายุไทยด้านการมีส่วนร่วมสูงเป็นอันดับ 4 ของประเทศ และดัชนีด้านความมั่นคงกิตติ 1 ใน 5 ของประเทศ อีกทั้งดัชนีด้านสภาพที่เอื้อต่อพหุพลัง ภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็อยู่ในอันดับสูง จากดัชนีย่อย 4 ด้าน ได้แก่ ประเด็นสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านความมั่นคง ด้านสภาพที่เอื้อต่อพหุพลัง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560 : ออนไลน์) สำหรับเทศบาลตำบลเกาะแก้วและเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ใน ชนบทประชาชนที่อยู่ในวัยแรงงานจำเป็นต้องเดินทางไปแสวงหางานทำนอกฤดูการเกษตรในเมืองใหญ่ อีกทั้งที่ตั้งของทั้งสองตำบลกำลังเข้าสู่สภาวะ “ความเป็นเมือง” ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่รอบข้าง มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 (Chanajai Muenthaisong, Napasorn Phimsawan, Warachart Wariwan, 2018 : 173) เป็นมหาวิทยาลัยขนาดกลางในปัจจุบัน บางครอบครัว พ่อ แม่ ต้องให้ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูบุตรหลานเพียงลำพัง ดังนั้น บทความนี้จึงต้องการที่จะอธิบาย แรงขับที่ทำให้เกิดองค์ประกอบดัชนีพหุพลังของผู้สูงวัยจากครอบครัวแห่งกลางในพื้นที่ชนบทที่ กำลังกลายเป็นเมือง : ศึกษาเทศบาลตำบลเกาะแก้ว เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัด ร้อยเอ็ด ประเทศไทย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาองค์ประกอบดัชนีพหุพลังของผู้สูงวัยจากครอบครัวแห่งกลางในพื้นที่ ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง : ศึกษาเทศบาลตำบลเกาะแก้ว เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทย

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

3.1 ทราบองค์ประกอบดัชนีพหุพลังของผู้สูงวัยจากครอบครัวแห่งกลางในพื้นที่ชนบทที่ กำลังกลายเป็นเมือง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาองค์ประกอบพหุพลังของผู้สูงวัยจาก ครอบครัวแห่งกลางในพื้นที่ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง : ศึกษาเทศบาลตำบลเกาะแก้ว เทศบาล

ตำบลท่าม่วง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้สูงวัยจากครอบครัวแห่งกลางที่ทำอาชีพเกษตรกร อดีตข้าราชการทหาร อดีตผู้ย้ายถิ่น ผู้ประกอบอาชีพรับจ้างรายวัน อายุตั้งแต่ 67-73 ปี และอายุระหว่าง 56-58 ปี รวมทั้งสิ้น 11 คน ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของเทศบาลตำบลเกาะแก้วและเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า บริบทชุมชนเดิม ตำบลเกาะแก้ว และตำบลท่าม่วง (ปัจจุบัน ทั้งสองตำบลยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล) พื้นที่โดยทั่วไปเป็นทุ่งนาและที่โล่งเป็นส่วนใหญ่ เกษตรกรจะทำนาปีละ 2 ครั้ง โดยขึ้นกับปริมาณฝนตามธรรมชาติ ทั้งสองตำบล เดิมเป็นตำบลขนาดเล็ก โดยชุมชนเกาะแก้ว ตั้งถิ่นฐานทอดยาวบริเวณสองฝั่งทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2044 (ประมาณหลักกิโลเมตรที่ 26-27 ช่วงร้อยเอ็ด-โพนทอง ประกอบด้วย 14 หมู่บ้าน 2,535 ครัวเรือน ปัจจุบันมีประชากรทั้งสิ้น 9,370 คน (เทศบาลตำบลเกาะแก้ว, 2559 : 1) สำหรับตำบลท่าม่วง มีพื้นที่ประมาณ 30.633 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 19,146 ไร่ ทั้งสิ้น 4,673 คน ชาย 2,416 คน หญิง 2,257 คน จำนวนครัวเรือน 1,103 หลัง สำหรับชุมชนท่าม่วง ระยะเริ่มแรกลักษณะการตั้งถิ่นฐานจะกระจุกตัวตามบริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำชี จัดว่าเป็นชุมชนดั้งเดิม (เทศบาลตำบลท่าม่วง, 2560 : 1)

5.1.1 วิถีชีวิตของชุมชนอาชีพก่อนปี พ.ศ. 2540 ชุมชนทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก และมีอาชีพเสริมนอกฤดูกาล เช่น การอาชีพขายของเงินผ่อนและการออกไปทำงานในกรุงเทพฯและแถบปริมณฑล อาชีพนี้เลิกทำตอนปี พ.ศ. 2538 สำหรับประชาชนที่ไปทำงานนอกพื้นที่ส่วนใหญ่จะไปทำงานที่กรุงเทพฯ เช่น การก่อสร้างหรือทำการค้าขาย เช่น ทำขนมไทยขาย ส้มตำ ขายขนมหวาน ขนมชั้น ขนมเทียน ข้าวต้ม เป็นต้น ในขณะที่บางคนอาจเข้าสู่การทำงานในโรงงาน เช่น โรงงานเย็บผ้า เป็นต้น ในขณะที่บางคนยังทำอาชีพทำนาแต่เพียงอย่างเดียว ชีวิตในอดีตไม่ลำบากเพราะมีวิถีชีวิตที่พึงพิงธรรมชาติ เช่น การเก็บของป่า เก็บเห็ด เป็นต้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ค่อยได้ใช้เงินสำหรับเพื่อนบ้านเป็นเหมือนเครือข่าย สามารถแบ่งปันอาหารการกินและแลกเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลา

5.1.2 การกลายเป็นเมืองของชุมชน พัฒนาการบริบทชุมชนของทั้งสองเทศบาลตำบลพบว่า การก่อตั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด พ.ศ. 2560 (เดิมโครงการจัดตั้งสถาบันราชภัฏร้อยเอ็ด) ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เช่น ด้านความเป็นสังคมสมัยใหม่และวิถีชีวิตชาวนาที่เปลี่ยนไป ชุมชนได้รับความสะดวกสบายมากขึ้นมีสิ่งอำนวยความสะดวกหลายอย่างเข้ามาในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เปลี่ยนจากอาชีพเกษตรกรมาเป็นผู้ประกอบการหรือเข้าสู่การทำงานประจำในมหาวิทยาลัย การที่ชาวบ้านบางส่วนไปทำงานในกรุงเทพฯ เมื่อกลับสู่ชุมชนในหลังปี พ.ศ. 2540 พบว่า มีบทบาทต่อการทะนุบำรุงศาสนามากขึ้นเพราะมีเครือข่ายกับกลุ่มนายจ้างในเมืองใหญ่สามารถดึงเงินบริจาคเข้ามาในวัดได้มากขึ้น แต่บทบาทการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของวัดก็เปลี่ยนไปเพราะต้องหันเหเข้าสู่งาน

ประจำ ทำให้เจ้าอาวาสและพระสงฆ์บางแห่งต้องทำกิจกรรมหลายอย่างด้วยตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติยังคงผูกพันแต่ถ้าหากชุมชนใดได้รับ ‘ความเป็นเมืองสูง’ จากการที่เคยเดินทางไปมาหาสู่ได้อย่างสะดวก เมื่อชานาบางครอบครัวสามารถขายที่ดินได้ ก็จะนำเงินมาสร้างหอพัก สร้างบ้านเรือนที่มีรั้วรอบขอบชิด การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอาจลดน้อยลงไป ทั้งนี้ความร่วมมือของชุมชนที่เป็นความร่วมมือในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือประเพณีต่างๆ ยังมีอยู่ นอกเหนือจากความสะดวกสบายที่ชาวบ้านได้รับ สิ่งที่ติดตามมาคือการรับมือกับสภาพแวดล้อมและปัญหาทางสังคมเช่น ปริมาณขยะ อุบัติเหตุทางการจราจรหรือสถานบันเทิงที่อยู่ติดกับหลังคาบ้าน เป็นต้น ความเป็นเมืองในพื้นที่เริ่มเข้าหลังการก่อตั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ชุมชนได้เข้าถึงการศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้มากขึ้น เกิดการเลื่อนฐานะทางสังคมทั้งในด้านการศึกษาและอาชีพ (ชานาใจ หมื่นไธสง, นภัสภรณ์ พิมพ์สวรรค์, 2560 : 97-105, Chanajai Muenthaisong, Napasorn Phimsawan, 2018 : 115-116)

5.2 สถานการณ์ครอบครัวแห่งกลางของในเทศบาลตำบลเกาะแก้วและเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ครอบครัวเรือนแห่งกลางแต่ละครอบครัวอาศัยอยู่ด้วยกันตั้งแต่ 3 –10 คน ส่วนมากประกอบด้วย ตา ยาย และบุตรหลาน โดยจะมีตา ยาย หรือปู่ ย่า เป็นหัวหน้าครอบครัวในการดูแลบุตรหลานในทุกๆ เรื่อง ในบางครอบครัวหัวหน้าครอบครัวที่เป็นชายคือ ปู่หรือตาก็จะออกไปทำนา ส่วนพ่อแม่ของเด็กจะทำงานที่ต่างจังหวัดในกรุงเทพฯหรือไม่ก็ทำงานนอกหมู่บ้าน อาจจะเป็นอำเภอที่อยู่ไกลออกไปและให้ ปู่ ย่า ตา กับ ยาย เป็นผู้ดูแลบุตรหลาน ในบางครั้งเมื่ออายุได้เพียง 1 เดือน ก็จะนำบุตรมาให้เลี้ยงในทันที ในบางกรณี ครักเรือนแห่งกลางที่มีเด็กในการดูแล พ่อ แม่ อาจแต่งงานในขณะที่เป็นวัยรุ่น เมื่อมีการหย่าร้างก็จะนำเด็กมาไว้ที่บ้านเลี้ยงดูตั้งแต่แรกเกิด สำหรับสถานภาพทางการเงิน ครักเรือนแห่งกลางในบางครอบครัวจะประสบปัญหาขัดสนอย่างมาก การดำรงชีพมีเพียงการทำนาและไม่มีอาชีพเสริม เมื่อมีปัญหาทางการเงินมักจะทำการกู้ยืมเพื่อนำเงินมาใช้สอยในครัวเรือนในบางครอบครัว ค่อนข้างที่จะโชคดีเพราะพ่อแม่เด็ก มีงานประจำทำ จึงมีรายได้ที่มั่นคง สามารถส่งเงินมาสนับสนุนการเลี้ยงดูบุตรหลานได้ และบางครอบครัวสามารถมีเงินเก็บและสร้างความมั่นคงทางฐานะได้จากเงินที่ลูกส่งมาให้เลี้ยงดูหลานปู่ ย่า ตายายจะทำหน้าที่ทุกอย่าง ตั้งแต่การจัดเตรียมอาหาร อบรมสั่งสอน และส่งหลานๆ ไปโรงเรียน ผู้สูงวัยฝ่ายชายส่วนมากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ทำนา เมาถ่าน เป็นต้นและ ส่วนผู้สูงวัยฝ่ายหญิงคือ ยาย ย่า จะมีอาชีพเสริม คือ ปลูกผัก และเย็บผ้า ไปพร้อมกับการเลี้ยงดูบุตรหลาน

5.3 องค์ประกอบดัชนีพลวัตของผู้สูงวัยจากครอบครัวแห่งกลางในพื้นที่ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง : ศึกษาเทศบาลตำบลเกาะแก้ว เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทยองค์ มีดังนี้

5.3.1 ด้านการมีส่วนร่วมของผู้สูงวัยในพื้นที่มีรายละเอียดดังนี้

1) การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา สืบเนื่องจากชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนเก่าแก่และประชาชนในชุมชนมีความเป็นเครือญาติสูงชาวบ้านมีความผูกพันและให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เช่นการเข้าร่วมในประเพณี วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องของกลุ่มคนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พบว่าผู้สูงอายุในชุมชนจะเป็นแกนหลักในการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา“...ทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน ทั้งกิจกรรมในวัด กิจกรรมชุมชน ทำอย่างสม่ำเสมอ ชุมชนมีความเกื้อกูลสามัคคีมีความช่วยเหลือกัน...” (คุณบัวสาย, คุณไกรสร, คุณดวงดาว (นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) การพบปะสมาคมโดยผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นนี้ เป็นช่องทางที่ชาวบ้านนิยมทำกันมาก และถือเป็นช่องทางการติดต่อที่มีคุณภาพสำหรับชุมชน ทั้งการร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาหมู่บ้าน การส่งข่าวในเรื่องต่างๆของชุมชน อีกทั้งวัดยังเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมชุมชน มีวัดและพระสงฆ์ที่เป็นจุดศูนย์รวมของชาวบ้าน รวมทั้งเป็นสถานที่ก่อให้เกิดการสืบสานทักษะของผู้สูงอายุ ดังเช่น“...การติดต่อเพื่อนบ้านเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ มีเพื่อนบ้านรอบข้างให้การดูแลเป็นอย่างดี พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและการติดต่อเพื่อนในกลุ่มทำพาขวัญประเพณีโบราณ...”(คุณทองษา(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์)

ในขณะที่ผู้สูงอายุบางท่านจะใช้พื้นที่ “วัด” พุดคุยเฉพาะงานทางด้านพระพุทธศาสนาแต่ไม่แลกเปลี่ยนเรื่องส่วนตัว (คุณสร้อยคำ(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) ผู้สูงอายุยังคงมีบทบาทสำคัญในด้านการสืบสานประเพณี วัฒนธรรมทั้งการเข้าร่วมโดยตรงหรือการเป็นผู้สืบสานประเพณี วัฒนธรรม เช่น ในตอนเช้าของทุกวัน จะพบเห็นผู้สูงอายุทำบุญใส่บาตรหน้าบ้านของตนเอง การปูเสื่อบนถนนเพื่อใส่บาตร เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุกระทำในทุกเช้า และคนขับขี่พาหนะผ่านไปผ่านมาก็ต้องใช้ความระมัดระวัง เพราะการที่ผู้สูงอายุใช้พื้นที่ตรงถนน โดยการปูเสื่อสาธตบนถนน เป็นสิ่งที่ยอมรับและปฏิบัติสืบทอดมา “...ไปร่วมงานบุญ ทุกคน ไปทุกเดือน แม้ว่าไม่ใช่งานบุญก็ไป ใส่บาตรทุกเช้า...” (คุณเพ็ญภา (นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) ความสัมพันธ์ในกรอบของการติดต่อทางสังคมของผู้สูงอายุ ส่วนหนึ่งมาจากการเข้าโรงเรียนผู้สูงอายุและการทำกิจกรรมประเพณี วัฒนธรรม แม้ว่าชุมชนจะเข้าสู่ภาวะการกลายเป็นเมือง แต่ก็พบว่าวิถีชีวิตของชุมชน ยังพบร่องรอยของความเป็นชนบทและมีทุนทางสังคมซึ่งทำให้พื้นที่แห่งนี้มีความโดดเด่น เช่น การเกื้อกูลกัน การพึ่งพาซึ่งกันและกัน การทำอาชีพการเกษตรควบคู่ไปกับการเป็นเจ้าของกิจการต่างๆเพื่อรองรับความเป็นเมือง

ผู้สูงอายุบางคนมีความโดดเด่นในการเป็นผู้นำชุมชนอาจด้วยหน้าที่การงานที่เคยทำหรือจากประสบการณ์ที่เคยใช้ชีวิตในเมืองใหญ่ ดังเช่น“...เคยเป็นทหารและเดิมเป็นจิตอาสา ปัจจุบันเป็นผู้นำชุมชน ชมรมผู้สูงอายุ เป็นตัวประสานกิจกรรมต่างๆ เป็นประจำ ตนเองอยู่กับภรรยาและหลานอีก 3 คน...” (คุณสงเสริม(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์)

2) การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุในชุมชน ทั้งนี้พบว่า การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชน สามารถแบ่งได้เป็น กลุ่มผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรงมักจะเข้า

ร่วมกิจกรรมในชมรมผู้สูงวัยหรือการเข้าร่วมโรงเรียนผู้สูงวัยและกลุ่มผู้สูงวัยที่มีสุขภาพไม่แข็งแรงและกลุ่มผู้สูงวัยจากครอบครัวแห่งกลางที่ต้องดูแลหลานที่ยังอายุน้อย ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงวัยได้แต่ก็พบว่า ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะเป็นฝ่ายเกื้อกูลกัน แบ่งปันข้อมูลข่าวสารในบางคนก็มักจะโดดเดี่ยวตัวเองด้วยเพราะสุขภาพและความขัดสนทางเศรษฐกิจครัวเรือน บางรายไม่มีรายได้ประจำ ลูกไม่ส่งเงินมาให้ แต่ตนเองต้องรับเลี้ยงดูหลาน ซึ่งต้องรายจ่ายประจำวัน คือวันละ 200 บาท ทั้งค่าใช้จ่ายประจำวันและเงินให้หลานสองคนติดตัวไปโรงเรียน จากข้อมูลที่ได้ “ผู้สูงวัยท่านนี้” เป็นผู้มีสุขภาพจิตใจดี ได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอและเป็นศูนย์กลางที่เพื่อนๆ จะเตรียมอาหารเย็นมารวมตัวเพื่อรับประทานอาหารในช่วงเย็นเสมอๆ แต่การที่ย้ายต้องแบกรับภาระในการเลี้ยงดูหลานและต้องมีค่าใช้จ่ายประจำวัน ประกอบกับไม่มีอาชีพประจำ จึงทำให้การดำรงชีวิตของยายมาจากการ “กู้ยืมเงิน” เพื่อใช้ในชีวิตรประจำวัน สำหรับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงวัยโดยเฉพาะกลุ่มกลุ่มผู้สูงวัยที่มีสุขภาพแข็งแรงที่เข้าร่วมกิจกรรมในชมรมผู้สูงวัยหรือการเข้าร่วมโรงเรียนผู้สูงวัยที่ดำเนินโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ผู้สูงวัยที่เข้าร่วมกิจกรรมนี้จะเป็นกลุ่มคนที่มีสุขภาพทางจิตที่ดี อารมณ์ดี มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงวัยก็จะมีหลากหลาย ทั้งในด้านการให้ความบันเทิง การสร้างอาชีพเสริม การดูแลสุขภาพของผู้สูงวัย การนำผู้สูงวัยออกนอกสถานที่ การดูงาน การอบรมด้านการเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น “...มีการรวมกลุ่มผู้สูงอายุที่โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นประจำ...” (คุณบัวสาย(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) “...เวลาไปนี่ก็คุยเรื่องคุยเรื่องทั่วไปสนุกสนานเฮฮากันไป ตามประสาคนแก่...” (คุณไกรสร(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์)

ทั้งนี้ จะพบว่า พื้นที่ของโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้กลายเป็นสถานที่พบปะและสร้างสุขภาวะทางจิตที่ดีแก่ผู้สูงวัย และนำมาซึ่งมิตรภาพนอกพื้นที่โรงเรียน (คุณคำหวาน(นามสมมติ), 2561 : สัมภาษณ์) สำหรับผู้สูงวัยที่เข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงวัยที่จัดขึ้นทุกวันพุธ ทางองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจะจัดรถมารับ-ส่ง เพื่อให้ผู้สูงวัยเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างสะดวกและบุตรหลานที่ให้การดูแลผู้สูงวัยบอกว่า ผู้สูงวัยจะเผ้ารอว่าเมื่อไรจะถึงวันพุธ ซึ่งเป็นวันที่ตนเองจะได้เข้าร่วมกิจกรรมและจะรอคอยอย่างมีความสุข เพราะตนเองจะได้ไปพบปะเพื่อนๆ ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนสาระทุกข์สุขดิบ

กลุ่มผู้สูงวัยที่มีสุขภาพไม่แข็งแรงหรือมีอายุมากไป รวมทั้งกลุ่มผู้สูงวัยที่มาจากครอบครัวแห่งกลางจะไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เพราะต้องเลี้ยงดูหลานที่อายุน้อย ทำให้ไม่สะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุได้ สำหรับผู้สูงวัยที่ไม่ได้เข้าร่วมโรงเรียนผู้สูงวัย เนื่องจากสุขภาพและความจำเป็นส่วนตัว แต่ก็พบว่า กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่สามารถจะพบปะแลกเปลี่ยนทัศนะต่างๆ กับเพื่อนบ้านได้โดยผ่านประเพณี วัฒนธรรมในชุมชนทั้งนี้ พบว่าผู้สูงวัยในพื้นที่เป็นผู้ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่และพื้นที่แห่งนี้พื้นที่ที่มีความเข้มแข็ง เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่รายรอบที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการร่วมก่อตั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏ

ร้อยเอ็ด ประกอบกับผู้นำชุมชนทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นผู้มีจิตสาธารณะและเป็นผู้ที่มีประสบการณ์จากพื้นที่อื่นๆ เช่น เคยไปประกอบอาชีพในเมืองใหญ่ อาจเคยค้าขายในกรุงเทพฯ รับจ้างก่อสร้างในเมืองใหญ่ หรือเคยเป็นข้าราชการครู หรือเคยเป็นนายทหารมาก่อน ดังนั้น พื้นที่แห่งนี้ค่อนข้างจะมีการพัฒนาแบบก้าวกระโดด เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การอบรมการปลูกข้าวอินทรีย์ การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะผู้สูงวัยที่เคยเป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตร เมื่อได้แต่งงานกับคนในพื้นที่ ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก

3) การมีส่วนร่วมในการส่งมอบบุตรหลานในด้านเพศสัมพันธ์ สำหรับองค์ประกอบด้านนี้ ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่ต่างออกไปจากข้อค้นพบในงานชิ้นอื่นๆ เพราะถือเป็นความสามารถในการดูแลบุคคลในครอบครัวที่ไม่ได้มีเพียงแค่การประกอบอาหาร การเลี้ยงดูทั่วไป หากแต่พบว่าผู้สูงวัยในพื้นที่เป็นผู้ที่รู้เท่าทันภาวะความเป็นไปของวัยรุ่นโดยเฉพาะด้านเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น จากการสัมภาษณ์ผู้สูงวัยที่อยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงวัยที่ต้องดูแลหลานวัยรุ่นทั้งหญิงและชายพบว่ากลุ่มคนเหล่านี้สามารถสอนลูกหลานให้รู้จักการป้องกันตนเองในด้านการมีเพศสัมพันธ์ได้ เช่นในกรณีของผู้สูงวัยท่านหนึ่ง ต้องเลี้ยงดูหลานสาวที่เป็นวัยรุ่น ได้ให้คำเตือนเรื่องการใช้ชีวิต การระมัดระวังตนเองในการคบเพื่อนผู้ชาย ผู้สูงวัยให้ความสำคัญต่อการตักเตือนเรื่องการตั้งครภณีในวัยรุ่นเป็นอย่างมาก และต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีนโยบายหรือหลักปฏิบัติในระดับชุมชนเพื่อป้องกันการตั้งครภณีในกลุ่มวัยรุ่น (คุณไกรสร(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) บางครอบครัวสามารถวางกฎเกณฑ์เรื่องการคบเพื่อน และการเที่ยวได้ และพบว่า หลานให้การตอบรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ผู้สูงวัยวางไว้ ทั้งนี้ เป็นเพราะความรักและผูกพันที่มีต่อกัน

5.3.2 ด้านสุขภาพของผู้สูงวัยในพื้นที่มีรายละเอียดดังนี้

1) สุขภาวะทางจิต ผู้สูงวัยที่อยู่ในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในครอบครัวแห่งกลางพบว่า ผู้สูงวัยในกลุ่มนี้จะมีความหลากหลายเป็นอย่างมาก กล่าวคือ บางครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดูหลานเพียงลำพัง โดยที่พ่อ แม่ของเด็กไม่มีศักยภาพที่จะส่งเงินเลี้ยงดู กลุ่มนี้ผู้สูงวัยจะมีความซึมเศร้าและท้อ มีความต้องการที่จะภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือ และน่าแปลกใจที่พบว่า ผู้สูงวัยบางคนแม้ว่าตนเองจะไม่มีรายได้และรายได้ส่วนใหญ่มาจากการกู้ยืมแต่กลับเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตที่ดี และเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มผู้สูงวัยอย่างสม่ำเสมอ สำหรับบางครัวเรือนที่เป็นครัวเรือนสูงวัยที่ต้องเลี้ยงดูหลาน 3 คน จากลูก 3 คน โดยลูกเลี้ยงลูกให้กับลูกสาวคนโต 3 คน ส่งเงินให้เดือนละ 1,000 บาท ส่วนลูกคนอื่นๆ ให้คนละ 500- 2,000 บาท จำนวนรวมที่ได้จากลูกไม่แน่นอน และบางเดือนลูกก็ไม่ส่งให้ ลูกสาวคนโตบอกเพียง บอกเพียงแค่ว่า ‘ให้กินกับยาย’ ซึ่งนั่นเท่ากับภาระทั้งหมดต้องตกที่ผู้สูงวัย “...เขาก็บอกว่าจะกินกับตาบยายไปก่อน ไม่รู้จะกินยังไงเหมือนกันนะ...” (นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์)

2) สำหรับสุขภาพทางกาย พบว่าภาพรวมของผู้สูงวัยจะเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง สามารถเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงวัยได้ สำหรับผู้สูงวัยที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ก็จะมักมีอายุที่มาก สำหรับผู้สูงวัยที่มีโรคประจำตัวก็จะประกอบด้วย โรคประจำตัวเบาหวานโรคหัวใจโตโรคประจำตัว โรคไตดังเช่น “...มีอ่อนเพลีย มีโรคประจำตัวเบาหวาน...” (คุณบัวสาย(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) หรือ “...เป็นโรคหัวใจโต ลูกสาวลูกเขย พาไปหาหมอโรงพยาบาลร้อยเอ็ด ตอนนีสุขภาพก็ดีขึ้นแล้ว ยามไปโรงเรียนผู้สูงวัย กิจกรรมใดทำได้ก็ทำ...” (คุณไกรสร(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) “...ปวดเข้า ปวดแหว ตากะฟางฟาง มองไม่ค่อยชัด มีโรคความดันกินยาประจำไปหาหมอประจำ แต่ก่อนไปโรงพยาบาลตั้งอยู่ใกล้ เดียวนี้ย้ายออกไปตั้งที่อื่นเลยต้องไปหาอนามัยในหมู่บ้านแทน...”(คุณสีนวล (นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) ผู้สูงอายุโดยส่วนมากมีโรคประจำตัวที่แตกต่างกัน เช่น โรคหัวใจ ความดัน เบาหวาน แต่ก็มีบางคนที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและไม่มีโรคประจำตัวผู้สูงวัยบางคน อาจต้องรับภาระหนักในการดูแลหลานและเหลน แต่ก็พบว่าเป็นผู้ที่มีสุขภาพที่ดี สำหรับสุขภาพของผู้สูงวัยที่เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายแม้ว่าภาพรวมผู้สูงวัยในพื้นที่จะเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง โดยพิจารณาจากคนที่สามารถทำการเกษตรได้ แต่ถ้าบุคคลท่านนั้นเข้าสู่ภาวะสูงวัยมาก เช่นอายุ 70 ปี ขึ้นไป จะพบว่าร่างกายได้ทรุดโทรมมาก อย่างไรก็ตาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น การทำงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ยังพบว่า ผู้สูงวัยบางคนก็ยังคงต้อง “พึ่งพิง” ลูกหลานหรือญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน เป็นสำคัญ สำหรับผู้สูงวัยที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีกระบวนการดูแลอย่างเป็นระบบ แต่จากการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการพบว่า ผู้ที่ดูแลผู้ป่วยกลุ่มนี้ จะมีความเครียดค่อนข้างสูง ยิ่งถ้าประกอบกับบ้านเรือนตั้งในพื้นที่ที่ไม่มีเพื่อนบ้านรายรอบ ยิ่งทำให้ครอบครัวนี้โดดเดี่ยวตนเองมากขึ้น กลายเป็นครอบครัวที่มีความระวางตัว ไม้ไว้ใจใคร ซึ่งเมื่อพิจารณาจากที่ตั้งทางกายภาพครอบครัวนี้อยู่ห่างศูนย์กลางความเจริญของเทศบาลตำบลเพียงแค่ 2 ช่วงถนนในหมู่บ้านเท่านั้น สำหรับภาพรวมด้านสุขภาพ ผู้สูงวัยที่สุขภาพดีจะเป็นผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

5.3.3 ด้านสภาพที่เอื้อต่อพฤติกรรม สำหรับผู้สูงวัยในพื้นที่ที่อายุระหว่าง 60-67 ปี จะใช้ช่องทางการติดต่อข่าวสารผ่านการใช้เทคโนโลยีหรือการรับข่าวสารโดยการใช้โทรศัพท์มือถือธรรมดา โดยเป็นการใช้เพื่อโทรศัพท์เพื่อรับและโทรออกเท่านั้นส่วนใหญ่ไม่ใช้มือถือในลักษณะของสมาร์ตโฟน ส่วนการติดตามข้อมูลข่าวสารยังคงรับจากช่องทางของสื่อโทรทัศน์เป็นหลัก สำหรับช่องทางการรับข้อมูลพบว่าการสื่อสารเช่นการประชุมหรือการพบปะเพื่อให้ข้อมูลระหว่างผู้นำชุมชนและผู้สูงวัยโดยตรงกันยังคงเป็นช่องทางที่ได้รับความนิยม อย่างไรก็ตาม ผู้ใหญ่บ้านยังคงมีบทบาทสำคัญในการส่งข้อมูลข่าวสารที่สำคัญและให้ความช่วยเหลือให้กับคนในพื้นที่ ดังเช่น “...เพื่อนบ้านก็ส่วนใหญ่เป็นญาติกัน ขอความช่วยเหลือกันได้ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนดี ขอความช่วยเหลือยังไงก็ได้หมด เป็นคนในชุมชน...” (คุณสมัย(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์)

5.3.4 ด้านการสร้างความมั่นคงในอาชีพให้กับผู้สูงวัย ผู้สูงวัยบางคนมีสุขภาพที่แข็งแรงสามารถสร้างงานและอาชีพให้กับตนเองได้และใช้พื้นที่ ตลาดในการสร้างรายได้ให้กับตนเองถือเป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากฤดูกาลทำนา อาจนำอาหารสำเร็จรูปไปขายที่ตลาดสด หรือการไปซื้อผลิตภัณฑ์จังหวัดร้อยเอ็ดนำมาขายในตลาดชุมชน เช่น แดงโม แคนตาลูป เป็นต้น พบว่ากิจกรรมนี้นอกเหนือจากจะช่วยหารายได้เข้าครอบครัวยังถือว่า “ตลาด” เป็นพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญต่อผู้สูงวัยทั้งในด้านสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วมและด้านความมั่นคงทางอาชีพและใช้พื้นที่ตลาดสดในการพูดคุย (นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) “...ไปพบปะเจอกันอยู่เวลาไปขายของอยู่ตลาด คุยกันอยู่เจอกันคนมาซื้อของอยู่ตลาดก็คุยกัน คนขายของอยู่ในตลาดก็เป็นคนแก่ก็คุยกันส่วนใหญ่คุยกันเรื่องขาย เรื่องการทำนา ได้คุยกันทุกวัน ไม่ได้เกลียดชังกัน ...” (คุณวิเชียร(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์)

ผู้สูงวัยที่มาจากครอบครัวแห่งกลางจะมีบ้านเป็นของตนเอง และมีการครอบครองที่นาจำนวนประมาณ 20-30 ไร่ ส่วนใหญ่ทำนากันเอง แต่อาจมีผู้สูงวัยบางคนปล่อยให้เช่า โดยตนเองเป็นผู้รับส่วนแบ่งปันข้าวสารมาอีกทีหนึ่ง อาชีพของผู้สูงวัยมีการทำนาเป็นอาชีพหลัก และอาจรับจ้างรายวันเพื่อเป็นอาชีพเสริมซึ่งทำควบคู่ไปกับการปลูกผักเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน ทั้งนี้แม้ว่าผู้สูงวัยจะต้องการนำผลผลิตทางการเกษตรมาขาย โดยเฉพาะผักสวนครัวแต่ก็พบว่าไม่มีตลาดรองรับ อาจเกิดจากทุกครัวเรือนต่างก็ปลูกผักเหมือนกัน ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พยายามให้ความช่วยเหลือโดยการจัดตั้งตลาดให้เกษตรกรแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเพราะการทำตลาดให้ “ติด” เป็นเรื่องยาก

สำหรับด้านการสร้างความมั่นคงในอาชีพให้กับผู้สูงวัย พบว่าโครงการของชุมชนทำให้ผู้สูงวัยในชุมชนได้มีโอกาสได้มาพบปะสังสรรค์และสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัวของตนเอง ได้แก่โครงการเพาะเห็ดเพื่อให้แม่บ้านที่ไม่มีงานทำ ได้มีธุรกิจ โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนด้านอุปกรณ์จาก สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (Office of Non-Formal and Informal (กศน. อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด) และเทศบาลในพื้นที่ได้สนับสนุนเงินทุนด้วยเมื่อปีที่ผ่านมาเทศบาลตำบลได้มอบเงินให้ 10,000 บาทซึ่งเงินทุนส่วนหนึ่งชุมชนก็มีอยู่แล้ว โครงการนี้ถือว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ผลผลิตที่ได้ ทางชุมชนได้นำมาใช้บริโภคในครัวเรือนและแจกจ่ายเพื่อนบ้าน ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย แต่เห็ดไม่ได้มีมากพอที่จะนำไปขายในตลาด แต่ถ้ามีกำไรก็จะนำกำไรที่ได้มาแบ่งปันกัน ในขณะนี้ทุนมีอยู่ 20,000 บาท แล้วโครงการธนาคารขยะ จัดทำขึ้นเพื่อต้องการจะลดขยะในชุมชน ไม่ให้เกิดมลพิษให้ชุมชน มีสุขภาพที่ดี ชุมชนนำขยะมาขายให้กับธนาคารขยะ ทำให้ครอบครัวมีรายได้เสริม ขยะในชุมชนก็ลดน้อยลง ธนาคารขยะก็มีผลกำไร ถือเป็นโครงการสาธารณะประโยชน์ (คุณส่งเสริม(นามสมมติ), 2562 : สัมภาษณ์) ในหมู่บ้านบางแห่ง บางชุมชนมีกองทุนทั้งสิ้น 11 กองทุน ประกอบไปด้วย กองทุนเงินล้าน กองทุนโรงสี กองทุนโรงน้ำดื่ม ชุมชน กองทุนปุ๋ย กองทุนสารข้าว กองทุนตลาดชุมชน กองทุนเลี้ยงปลา เป็นต้น ซึ่งแต่ละกองทุนจะได้เงินปันผลจริงๆ (คุณทองษา(นามสมมติ), 2561 : สัมภาษณ์)

6. อภิปรายผลการวิจัย

6.1 องค์ประกอบพฤกษพลังของผู้สูงวัยจากครอบครัวแห่วงกลางในพื้นที่ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง : ศึกษาเทศบาลตำบลเกาะแก้ว เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทยที่ได้กล่าวมาข้างต้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่พบว่า ดัชนีพฤกษพลังผู้สูงอายุไทย ที่ประกอบด้วยดัชนีย่อย 4 ประเภทด้วยกันคือ ได้แก่ ด้านสุขภาพ: คือการประเมินสุขภาพกายของตนเอง สุขภาพจิต ความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันและการเคลื่อนไหว การมองเห็น การได้ยิน การออกกำลังกาย ด้านการมีส่วนร่วม: การมีงานทำ การเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มชมรมผู้สูงอายุ การเข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน ชุมชน การดูแลบุคคลในครัวเรือน ด้านความมั่นคง: ความเพียงพอของรายได้ การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ลักษณะการอยู่อาศัย สภาพการอยู่อาศัยที่ปลอดภัย ด้านสภาพที่เอื้อต่อพฤกษพลัง: การใช้อุปกรณ์ ICT การอ่านออกเขียนได้ และพบว่าจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลับมีดัชนีพฤกษพลังผู้สูงอายุไทย ด้านการมีส่วนร่วมสูงเป็นอันดับ 4 ของประเทศ และดัชนีด้านความมั่นคงกิตติ 1 ใน 5 ของประเทศ อีกทั้งดัชนีด้านสภาพที่เอื้อต่อพฤกษพลัง ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็อยู่ในอันดับสูง จากดัชนีย่อย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านความมั่นคง ด้านสภาพที่เอื้อต่อพฤกษพลัง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560 : 30) โดยบทความนี้พบว่า ผู้สูงวัยที่มาจากครอบครัวแห่วงกลาง ส่วนหนึ่งเป็นผู้สูงวัยที่มีพฤกษพลัง ครบทั้ง 4 องค์ประกอบ ทั้งนี้ แรงผลักดันที่สำคัญมาจากทุนทางสังคมของคนในพื้นที่ที่มีความเอื้ออาหารและมีระบบความเป็นเครือญาติสูง ประกอบกับต้นทุนของผู้สูงวัย ทั้งในด้านระดับการศึกษา ประสบการณ์ในอดีตที่เคยเป็นผู้ย้ายถิ่น หรือเคยประกอบอาชีพขายของเงินผ่อนที่ทำให้ผู้สูงวัยมีประสบการณ์ อีกทั้งผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้ประกอบสร้างให้เป็นแรงขับที่สำคัญทำให้เกิดองค์ประกอบพฤกษพลังของผู้สูงวัยจากครอบครัวแห่วงกลางในพื้นที่ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง แต่จุดเด่นที่ต่างไปจากการศึกษาของสำนักงานสถิติแห่งชาติคือ ผู้สูงวัยในชุมชนเป็นผู้ที่รู้เท่าทันพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น และต้องการที่จะสร้างเครือข่ายในชุมชนและหน่วยงานของรัฐเพื่อสร้างการตระหนักรู้และป้องกันปัญหานี้ร่วมกัน โดยนัยยะเรื่องนี้พบว่าต่างจากเอกสารอื่นๆ ที่เป็นมา เพราะที่ผ่านมาสังคมไทยมักคิดว่าผู้สูงวัยเป็นผู้ที่รู้เฉพาะด้านประเพณีวัฒนธรรม แต่จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงวัยในพื้นที่ไม่ใช่กลุ่มที่เพิกเฉยต่อปัญหาด้านเพศสัมพันธ์หรือเป็นกลุ่มที่ละเลยเรื่องนี้ เพราะที่ผ่านมา เอกสารหลายชิ้นมักนำเสนอว่า ผู้สูงวัยในชนบทคือกลุ่มที่ไม่ “ประสา” ในการสอนบุตรหลานด้านการป้องกันการตั้งครรภ์ในกลุ่มวัยรุ่น แต่บทความนี้พบว่า ผู้สูงวัยในชุมชนตระหนักรู้เรื่องนี้และทำการสอนบุตรหลานด้านการป้องกันการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ จากการศึกษารายละเอียดองค์ประกอบพฤกษพลังของผู้สูงวัยจากครอบครัวแห่วงกลางในพื้นที่ชนบทที่กำลังกลายเป็นเมือง : ศึกษาเทศบาลตำบลเกาะแก้ว เทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทย ได้พบว่า พื้นที่แห่งนี้ เดิมเป็นพื้นที่ชนบท แต่ภาวการณ์กลายเป็นเมืองได้

เข้ามาในชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนกระทั่งปัจจุบัน ชุมชนแห่งนี้ได้เข้าสู่ภาวะการกลายเป็นเมือง แต่ก็พบว่าวิถีดั้งเดิมของชุมชนยังคงปรากฏอยู่ เช่น ความผูกพันในด้านประเพณีวัฒนธรรม การเกื้อกูลในวิถีความเป็นเครือญาติจึงทำให้ผู้สูงวัยในชุมชนที่อยู่ในครอบครัวแห่งกลางยังคงประกอบตนเองในสถานะเช่นนี้ได้ แต่อย่างไรก็ดี ชุมชนแห่งนี้ยังคงต้องการได้รับการดูแลในรูปแบบสวัสดิการแห่งรัฐอยู่ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานของกองทุนเพื่อสังคม (SIF) (สัมพันธ์ เตชะอริก, 2545 : 2-3) ได้กล่าวว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนับได้ว่าทุนทางสังคมมีส่วนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยทุนทางสังคมประกอบด้วย (ทุน) ฐานทรัพยากรธรรมชาติ และฐานวัฒนธรรม ความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ การสร้างทักษะในการจัดการ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งหมดนี้จะส่งเสริมให้เกิดความเอื้ออาทรและความสามัคคี ที่ทำให้คนมีความเสียสละที่จะทำงานร่วมกัน โดยมีการระดมกำลังความคิด ความรู้ สติปัญญา และความชำนาญที่มีอยู่ ไปใช้ในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกันและจากบทความนี้ยังพบว่า ชุมชนนี้ยังคงมีฐานของธรรมชาติที่สมบูรณ์ เพราะบางชุมชนอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ คือติดกับลำน้ำชี และสืบเนื่องจากความเข้มแข็งของชุมชนและการกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้ได้ผู้นำที่เป็นคนในพื้นที่และมีวิสัยทัศน์จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้มีการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ ประกอบกับพื้นที่ป่าทางธรรมชาติยังคงมีอยู่ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพิงธรรมชาติได้ อีกทั้งในบางส่วนของชุมชน เมื่อพื้นที่ได้สัมผัสกับความเป็นเมือง ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะการเข้าสู่งานภาคบริการ ทำให้รายได้เริ่มมาจากหลายทางมากขึ้น แต่อย่างไรก็ดี พบว่า ความเป็นเมืองในชุมชนเกิดจากการที่มหาวิทยาลัยมาตั้งในพื้นที่ ทำให้รายได้ของคนในชุมชนอาจไม่มั่นคงเพราะต้องขึ้นอยู่กับจำนวนนักศึกษาในแต่ละปี และการปิดเทอมที่ยาวนานมากขึ้นอาจทำให้ครอบครัวของผู้สูงวัยต้องได้รับผลกระทบด้านรายได้ไปด้วย แต่การที่คนในชุมชนยังคงประกอบอาชีพทำนาทำให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้แม้ว่าจะต้องพบกับความไม่แน่นอนของรายได้

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 เทศบาลตำบล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการจัดเก็บข้อมูลของครอบครัวแห่งกลาง เพราะถือเป็นกลุ่มเปราะบางที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความช่วยเหลือแบบยั่งยืนทั้งในด้านรายได้และการศึกษาของบุตรหลานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้คำแนะนำต่อผู้สูงวัยในการลงทุนที่สุ่มเสี่ยงต่อความมั่นคงในด้านรายได้

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.2.1 ควรเพิ่มเติมองค์ความรู้ครอบครัวแห่งกลางให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อเป็นกลไกสำคัญการดูแลผู้สูงวัยในด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.3.1 ศึกษาการปรับตัวของครอบครัวแห่งกลางที่ได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจตกต่ำหลังปี พ.ศ. 2562 เนื่องจากมีการเกิดของโรคระบาดโควิด-19 ทำให้ครอบครัวแห่งกลางต้องมีการปรับตัวในด้านอาชีพการงาน รายได้และการศึกษาของบุตรหลาน

8. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2558). **บทบัญญัติคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย**. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2562. จาก http://www.dop.go.th/download/laws/regulation_th_20152509155819_1.pdf
- นิพนธ์ พัวพงศกร. (2556). **ชีวิตของคนไทยในสองทศวรรษของการพัฒนา**. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2560. จาก <http://tdri.or.th/publications/khonthai/>
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2557). **ผู้สูงอายุ**. สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2562. จาก <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Lom12/05-01.html>
- มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด. (2556). **ชีวิตคนไทยในสองทศวรรษการพัฒนา**. เชียงใหม่ : สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (PPSI).
- วณิชชา ณรงค์ชัย และดุขฎิ์ อายุวัฒน์. (2554). **รูปแบบการอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นอีสาน**. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2560. จาก <https://gsbooks.gs.kku.ac.th/54/grc12/files/hmo6.pdf>
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2556). **ภาวะสูงวัยของประชากร**. สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2560. จาก <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsrbeta/th/ResearchClusters.aspx?ArticleId=46>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). **ดัชนีพหุพลังผู้สูงอายุไทย**. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2562. จาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/%E0% ActiveAgeingIndex.pdf>
- Chanajai Muenthaisong, Napasorn Phimsawan, Warachart Wariwan. (2018). **The Impact of the Urbanization of Rural Areas of Thailand: Study of the Community around Roi Et Rajabhat University, Thailand**. 9th International Conference on Socio-economic and Environmental Issues in Development, 2018. At National Economics University, Hanoi, Vietnam.

Chanajai Muenthaisong, Napasorn Phimsawan. (2018). **Adaptation Model of Rural Communities from the Impact of Urbanization: study of the Community surrounding Roi Et Rajabhat University**, Thailand. Working group Southeast Asia in the German Society for Geography (DGfG). Annual meeting of the working group. 8-10 June 2018, in the Department of Geography of the University of Heidelberg.

Piotrowski, M., (2009). **Migrant Remittances and Skipped Generation Households: Investigating the Exchange Motive Using Evidence from Nang Rong, Thailand**. Retrieved 22 May 2017. From http://www.smc.org.ph/administrator/uploads/apmj_pdf/APMJ2009N2ART1.pdf

UNFPA. (2015). รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทยยุคเกิดน้อย อายุยืน. สืบค้นเมื่อ 14 เมษายน 2562. จาก https://thailand.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/State%20of%20Thailand%20Population%20report%20015-Thai%20Family_th.pdf

9. คำขอบคุณ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนแห่งกลางในอีสานยุคเสรีนิยมใหม่: ศึกษาเทศบาลตำบลเกาะแก้วและเทศบาลตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด (Development of quality of life of skip-generation households in Isan inera of Neo-liberalism: Study Tambon Koh Kaew, Tambon Thamuang, Amphoe Selaphum, Roi Et) ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณวิจัยประจำปี พ.ศ. 2562 จากมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด